
Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΖΩΗΣ

Θ.Π. Τάσιος

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

α) Επιτρέψτε-μου πρώτα να θέσω στην επιστημονική-σας ευθυκρισία ένα θεμελιώδες (νομίζω) ζήτημα:

Πρόσφατα, διάβαζα μια κριτική ενός πολύ καλού θεατρικού έργου για παιδιά, το οποίο ο κριτικός το επαινούσε πολύ, προσθέτοντας μάλιστα ότι «δέν έχει ηθοπλασία και τέτοια».

Εδώ, άραγε, οφείλει κανείς να θεωρήσει ότι ο κριτικός κρίνει αρνητικά κάθε «ηθοπλαστική» διεργασία της Παιδείας; Πιθανώς όχι. Πιθανότερον είναι να υπαινίσσεται το αντικειμενικό αποτέλεσμα ενός μεγάλου ρητορικού φρονηματισμού – όταν μάλιστα συνοδεύεται με απειλές τιμωριών και αμοιβές πιλαφιών (τώρα ή μετά θάνατον).

Κάτι όμως μου λέει ότι ο εν λόγω κριτικός ενδέχεται ίσως να βρίσκεται και σε κάποια καθυστέρηση σχετικά με τις σύγχρονες επιστημονικές θέσεις για τον θεμελιώδεσταιό ρόλο της ανθρωπικής συμπεριφοράς (του Ήθους δηλαδή), όταν πρόκειται να ερμηνεύσομε ατομικά και κοινωνικά φαινόμενα

- οικονομικών επιλογών και
- πολιτικών επιλογών.

Θέλω δηλαδή να 'πώ ότι ο συμπαθής αυτός κριτικός (και οι πάμπολλοι όμοιοί-του) ενδέχεται να αγνοούν

- γιατί πήρε Νόμπελ ο Αμάρτυα Σέν, συγγραφέας του βιβλίου «Πολιτική και Ηθική»,
- γιατί πήρε Νόμπελ Οικονομίας ο Έντμουντ Φέλπς που διεπίστωνε «πολιτισμικές Αξίες πίσω απ' τον δυναμισμό»¹ (ο οποίος γεννά πλούτον μέσω της Καινοτομίας),
- γιατί η κοινωνική πρόοδος και η λαϊκή ευημερία της Φινλανδίας οφείλεται και στον σχεδόν μηδενικό δείκτη Διαφθοράς της Χώρας,
- και γιατί ο Δαρβίνος μας έλεγε ότι εξελικτικό πλεονέκτημα έχουν μόνον οι Ομάδες Πρωτευόντων που διαθέτουν εσωτερική συνοχή (δηλαδή το ισοδύναμον ηθικής συμπεριφοράς σε ανθρωπική γλώσσα).

Θα θεωρήσω όμως ότι μεταξύ Λειτουργών της μαχόμενης Παιδείας, δέν υπάρχει περιθώριο τέτοιας άγνοιας για την βασικότατης (ατομικής και κοινωνικής) σημασίας ανάγκη για Ηθοπαιδεία. Θέλω δηλαδή να 'πώ ότι δέν είμαστε τόσο ανεύθυνοι ώστε να φυγομαχούμε μπροστά στον αγώνα ενάντια στην αντικοινωνικότητα, επειδή δυό άθλιοι φαρισαίοι εκμεταλλεύτηκαν στο παρελθόν τον όρο «ηθοπλασία».

β) Αντιθέτως, θα θεωρήσω ότι είναι ανοιχτό το πρόβλημα του «πώς» θα πραγματοποιηθεί μια τέτοια Παιδεία. Κι είναι αλήθεια ότι η λύση αυτού του

¹ E. Phelps: “Mass Flourishing”, Princeton Univ. Press, 2013, (σελ. 319).

προβλήματος δέν είναι ανεξάρτητη απ' το φιλοσοφικό ζήτημα περι της **φύσεως** του ηθικού ενεργήματος.

- Άν το ενεργήμα τούτο συνίσταται στην υπακοή σ' εναν εξωγενή κανόνα, τότε το **μόνο** που χρειάζεται στην Εκπαίδευση είναι η ε ν η - μ έ ρ ω σ η του Μαθητή περι του εν λόγω κανόνος. Πιό συγκεκριμένα:
 - Για μια θρησκευτική Ηθική, απαιτείται η έμμομη επανάληψη των θεϊκών Εντολών, καθώς και οι οιονεί-πληροφόρηση του Μαθητή για τις εξ Αποκαλύψεως δηλωμένες ανταμοιβές και τιμωρίες.
 - Άν πάλι πρόκειται για μια καντιανού ή νεοαριστοτελικού τύπου Ηθική (στηριγμένη δηλαδή σε λεπτεπίλεπτες διανοητικές κατασκευές Φιλοσόφων), θα έχομε μεγαλύτερες δυσκολίες του Μαθητή στην κατανόησή-τους, η οποία πάντως υποβοηθείται μέσω πολλών παραδειγμάτων συμπεριφοράς.
- Αντιθέτως, εάν το ηθικό ενεργήμα αναγνωρίζεται ως μια υποστασιακή ανάγκη του Είναι το οποίο νοιώθει εδώ-και-τώρα την ηδονή τού Αγαθού, τότε ολόκληρη η ηθοπαιδεία θα είναι μια μύηση του Μαθητή στην επανανακάλυψη αυτής της ηδονής – μύηση με εμπειρικά-βιωματικά μέσα (κι όχι με μετακένωση γνώσεων)². Σ' αυτήν την δεύτερη περίπτωση θα θυμίσομε οτι τα Παραδείγματα Ζωής απ' την Κοινωνία κι απ' την Ιστορία, θα έχουν καίριον παιδευτικό ρόλο.

γ) Οστόσο, νομίζω τελικώς οτι η λεγόμενη «δύναμη του Παραδείγματος» ως Μάθημα Ζωής είναι πολύ ισχυρή σ' όλες τις περιπτώσεις, ανεξαρτήτως της ερμηνείας του ηθικού ενεργήματος.

Πράγματι, καί στην περίπτωση των εξωγενών ηθικών κανόνων, πάντοτε συμπροβάλλεται κι ενα έντονο συναισθηματικό κίνητρο ενδόμυχης αγάπης για τον Άλλον:

- Στη μέν θρησκευτική ηθική, μέσω της ομοίωσής-μου με τον Θεό – ο οποίος **είναι Αγάπη** – άρα κι εγώ βιώνω μιαν ευχαρίστηση εδώ-και-τώρα χάρις στο Αγαθό.
- Στη δέ «φιλοσοφική» ηθική, η ίδια η ανθρωπική αυτονομία – άρα η υπαρξιακή μοναξιά πάνω σ' εναν ασήμαντον πλανήτη σε μιαν άκρη του Σύμπαντος, γεννά θερμές σχέσεις συγγένειας και συνεπιβίωσης, αρκετές ώστε να νοιώθω και μιαν συναισθηματική (όχι μόνον διανοητική) ευχαρίστηση απ' τον Καλό Βίο με τον Συνταξιδιώτη.

Σ' αμφότερες τις περιπτώσεις λοιπόν, αυτή η (συμπληρωματική, εστω) εδώ-και-τώρα **ευχαρίστηση**, χρειάζεται πάλι να επανανακαλυφθεί απ' το παιδί: Είναι βιωματικής (δέν είναι γνωσιακής) κατηγορίας. Οπότε, ο βιολογικά ισχυρός μηχανισμός της μ ί μ η σ η ς ενος πειστικού ανάλογου γεγονότος του Περιβάλλοντος, θα συμβάλει στην επιζητούμενη μ ύ η σ η.

Στον βαθμό λοιπόν που ετούτη η ατελής Εισαγωγή πείθει για τη σημασία του εγχειρήματος, άς συνεχίσομε τώρα την πορεία-μας, ιχνηλατώντας πρώτα την κατάσταση των Κοινωνιών-μας, και εκτιμώντας την έκταση των αναγκών-μας σε Ηθοπαιδεία.

² Κάτι ανάλογο γίνεται και με την Αισθητική Αγωγή.

2. ΤΙ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΟΔΟ

Είναι πολύ σκόπιμο να πεισθούμε όλοι μαζί (μακάρι όλη η κοινωνία-μας δηλαδή – αλλ’ αμφιβάλλω) ότι η «ανηθικότητα» δέν είναι τίποτ’ άλλο απο «αντικοινωνικότητα» – η οποία μπορεί να δείξει τις άθλιες επιπτώσεις-της (και τις έχει ήδη δείξει πολλαπλώς) απ’ τον καθημερινό βίο μέχρι τις οικονομικές δραστηριότητες, κι απ’ την εκπαίδευση μέχρι την πολιτική. Άρα η ανηθικότητα είναι αντιλαϊκή και αντιαναπτυξιακή – τόσο απλό, και να λείπουν οι δήθεν μεγαθεωρίες.

Οπότε, ιδού γιατί πρέπει να την πολεμήσομε – και είναι τούτο ενα σπουδαίο **πολιτικό** πρόταγμα, εν αντιθέσει με όσα ακαταλαβίστικα «κατά της ηθικολογίας» ακούγονται αγοραίως.

Πολύ δέ περισσότερο που, την σήμερον ημέραν, τα καμπανάκια του Ανήθους χτυπάνε άσχημα καί μέσα στα Σχολεία: Αυξάνονται τα φαινόμενα σκληρότητας, παλληκαρισμών, κατάχρησης «ουσιών», σεξουαλικής βίας, αλλά καί τα φαινόμενα κατάθλιψης κάμπποσων μαθητών. Εξ άλλου, η πολιτική αδιαφορία και η αποχή πολλών νεαρών πολιτών απ’ τα κοινά (ή και κάποια προτίμηση προς τις βίαιες εκδηλώσεις μάλλον, παρά προς τη συναινετική δημοκρατική συμμετοχικότητα), δέν βελτιώνουν την εικόνα του μέλλοντος των κοινωνιών μας. Μιαν εικόνα η οποία είναι ήδη γκρίζα, λόγω της εμφανώς εγωιστικότερης κατα τα τελευταία χρόνια συμπεριφοράς των ενηλίκων συμπολιτών-μας (απ’ τη συμπεριφορά των οδηγών αυτοκινήτων μέχρι τη δικομανία, κι απ’ το φούντωμα της ετεροδοσοληψίας μέχρι τις πελατειακές κομματικές-μας προτιμήσεις). Κι είναι ΟΛΑ τούτα τα φαινόμενα **ηθικής** κατηγορίας, με τεράστιες κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες. Η αναζήτηση των πιθανών αιτίων αυτών των δυσμενών εξελίξεων (εισβάρος της ατομικής ευτυχίας των παιδιών-μας και εισβάρος της συλλογικής αποδοτικότητας της Κοινότητας Ανθρώπων), θα διευκολύνει ίσως την αντίστοιχη αναζήτηση των μέσων αντίστασης κατά της πλημμυρίδας ετούτης της αντικοινωνικότητας με το αθώο πρόσωπο. Την οποία θα την αποδώσω σε δυσλειτουργία των πέντε «πόρων Παιδείας»:

- Ως **γονείς**, έχομε μιαν κάπως ιδιοτελέστερη άποψη περι των ατομικών-μας δικαιωμάτων, κι έχομε ίσως αμβλύνει το αίσθημα αφιέρωσης στο παιδευτικό-μας λειτούργημα. Εξ άλλου, οι απαιτητικότερες συνθήκες εργασίας αμφοτέρων των γονέων, έξω από το σπίτι, μειώνουν κι άλλο τον σχετικό διαθέσιμο χρόνο (αλλ’ ίσως και την ποιότητα) γονικών καθηκόντων.
- Η έκρηξη του μαθητικού πληθυσμού και οι απαιτήσεις μεγάλου πλήθους **Δασκάλων** εμείωσε το ποσοστό των διαθεσίμων αφιερωμένων σχολικών λειτουργών, ενώ εξ άλλου παρατηρείται και ενας μεταμοντέρνος **συρμός** ενάντια στην υποχρέωση (και το δικαίωμα;) του Σχολείου να επιλαμβάνεται ενός ηθολογικού προβληματισμού!
- Οι **Κοινότητές**-μας γιγαντώθηκαν, η ανωνυμία ενισχύθηκε – η αδιαφορία και το ακαταλόγιστον των συμπεριφορών ξαπλώθηκαν μές στις μεγαλουπόλεις· αμβλύνθηκε δηλαδή η καθημερινή αμοιβαία λογο-δοσία λόγων και πράξεων (και η συνακόλουθη αλληλεκπαίδευση) ανάμεσα στους γείτονες, μικρούς και μεγάλους...

- Τα **Επιμορφωτικά** (κατηχητικά άς πούμε) σχολεία καταργήθηκαν, ενώ ατόνησαν και οι σαββατιάτικες σύναξεις των κομματικών νεολαιών³ (στις οποίες, ανάμεσα σε άλλα, οι νέοι διδάσκονταν καί κοινωνική συμπεριφορά – ιδίως στις νεολαίες της αριστεράς).
- Η ιδιωτικοποίηση των ΜΜΕ γενικεύεται· και ενδέχεται ενίοτε να επιζητείται το άμεσο κέρδος μέσω εντυπωσιοθηρίας, σκουπιδολαγνείας και προβολής ιδιαζόντως αποκλινουσών συμπεριφορών – με προφανείς αντικειμενικές συνέπειες (σ’ όλες τις ηλικίες δέ)...

Πρόκειται ίσως για μια μαζική εφαρμογή της παρομοίωσης των Στωικών που θεωρούσαν τα πάθη ψυχής ως Ασθένεια – η θεραπεία της οποίας ήταν ανάγκη της κοινωνίας.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΗΘΟΠΑΙΔΕΙΑΣ

- α) Έχομε λοιπόν κίνητρο επαρκές για να αναπτύξουμε ένα μακροπρόθεσμο (μεγάλης πολιτικής σημασίας) Πλάνο Ηθοπαιδείας στη Χώρα μας, προκειμένου να υποβοηθηθεί ο Μαθητής:
- (i) Να διακρίνει την ιδιοτυπία και τη σημασία των «Σχέσεων Εγώ-Εσύ» (του ηθικού ενεργήματος δηλαδή), και
 - (ii) Να αναπτύξει προσωπικούς τρόπους επίλυσης ηθικών διλημμάτων – δηλαδή να κατακτήσει τις δικές-του ηθικές Αξίες.

Προς τούτο, ξεκαθαρίζουμε καταρχήν (χωρίς σχετικιστικά μεσόλογα) ότι οι Κοινωνίες-μας έχουν εμπειρικά και μακρόχρονα κατανοήσει τη ζωτική σημασία ορισμένων Κοινών Αξιών, και επιθυμούν να τις προτείνουν στην επόμενη γενιά (Φιλότητα, Ελευθερία, Δικαιοσύνη, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Περιβαλλοντική βιωσιμότητα, κ.ά.) ως βασικές δυνατότητες της **ατομικής** ολβιότητας: «Για την Επιβεβαίωση της ύπαρξής-μου για την Αυτοσυντηρησία-μου, για να νιώθω **εγώ** καλά, έχω πιθανότατα α ν ά γ κ η να είμαι ανοιχτός προς αυτές τις Αξίες» – αυτό θα είναι το εκπαιδευτικό κίνητρο.

Στόχοι της διδασκαλίας αυτού του πρώτου στόχου θα είναι τρία:

- Να **αισθανθεί** ο Μαθητής ότι η Φιλότητα ως στάσης ζωής μπορεί να του προσφέρει (αμέσως, εδώ και τώρα) ένα σίγουρο προσωπικό όφελος: Ένα συνεχές συναίσθημα ικανοποίησης, πληρότητας και αυτοεκτίμησης – προϋπόθεση κάθε ολβιότητας.
- Να **κατανοήσει** ο Μαθητής ότι η διεύρυνση της Φιλότητας (σε δύο έστω άτομα ή σε οποιοδήποτε πλήθος ατόμων) μπορεί επιπλέον να του προσφέρει κι άλλα προσωπικά οφέλη, συναισθηματικής **καί** πρακτικής φύσεως (Αλληλεγγύη).
- Να **κατανοήσει** επίσης ο Μαθητής ότι, χάρις και στη Φιλότητα, θεμελιώνονται Αξίες σπουδαίες, όπως η Ελευθερία, η Δικαιοσύνη, τα Ανθρώπινα δικαιώματα, η Περιβαλλοντική βιωσιμότητα, κ.ά.

Το δεύτερο και το τρίτο αντικείμενο (η καλλιέργεια της Αλληλεγγύης και η προβολή των ανθρωπικών Αξιών) συγγενεύουν με την διδασκαλία της Πολιτικής Αγωγής (και την υπηρετούν) – διαφέρουν όμως κατα το γεγονός ότι εδώ δέν απαιτούνται περιγραφές πολιτειακών και πολιτικών διαδικασιών: Αρκεί μόνον η καταρχήν κατανόηση της σημασίας των Αξιών – και είναι τούτο

³ Κάθε καλό, έχει και το κόστος του. Κι οι νεοαποχτημένες Ελευθερίες δέν μπορούσαν να είναι εξαίρεση...

μια εντελώς αναγκαία **προϋπόθεση** για τις πολιτικές διεργασίες (κι όχι απλώς ντουντούκα).

- β)** Τώρα πλέον έχουν σειρά οι κύριες μέθοδοι Ηθοποιδείας, που είναι:
- Προβολή σπουδαίων Παραδειγμάτων ζωής απ' την περιεστώσα Κοινωνία και απ' την Ιστορία ή τις Τέχνες.
 - Η τεράστια σημασία του Δασκάλου ως «φορέα Αξιών»...
 - Η προσφορά της δυνατότητας Αυτενέργειας των Μαθητών
 - σε Παίγνια Αλληλόδρασης⁴, και
 - σε Παρεμβάσεις κοινωνικές.
 - Η παράλληλη (δυσχερέστατη) συνεργασία με τους Γονείς για την Ανάπτυξη των Αξιολογικών ικανοτήτων του παιδιού.
- Απ' όλα τούτα, εμείς εδώ θα εστιάσομε στο θέμα των «Παραδειγμάτων» μόνον.

4. ΗΘΟΠΑΙΔΕΙΑ δια ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΩΝ ΖΩΗΣ

Άς πάμε όμως τώρα στον πυρήνα του θέματος. Είπαμε ότι η διδασκαλία ετούτη δέν συνιστά μετακένωση αντικειμενικών γνώσεων, αλλά μύηση σε υποκειμενικά βιώματα. Προς τούτο, θα μιμηθούμε την πετυχημένη μέθοδο της Μαθητείας (apprenticeship) που χρησιμοποιούμε για την διδασκία των «δεξιότητων». Η διαφορά εδώ έγκειται στο γεγονός ότι δέν υπάρχει μια σειρά **ορατών** χειρισμών ενός δασκάλου, τις οποίες θα αντιγράψει ο μαθητευόμενος – άρα το εγχείρημα θα είναι κατα τούτο δυσκολότερο. Παρα ταύτα, κρατάμε το σχήμα «Μάστορας – Κάλφας», όπου τον ρόλο του Μάστορα θα παίζει οποιοσδήποτε κοινωνικός εταίρος-ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ. Είναι δε η παιδευτική λειτουργικότητα του Παραδείγματος διπλή: Καί διότι στη Βιολογία⁵ η μίμηση είναι αναγνωρισμένος μηχανισμός ανάπτυξης, αλλά καί διότι κάθε παραδειγματικός Μάστορας Ήθους ζεί και δρά μέσα σ' ένα ζωντανό/πραγματικό/διλημματικό σύνολο, στο οποίο ο Μαθητευόμενος μπορεί να διακρίνει **συγγένειες** με συγκυρίες στις οποίες βρέθηκε ή θα βρεθεί ο ίδιος.

Λοιπόν, απο πού θα αρουσθούμε αυτά τα Παραδείγματα; (Όπως είδατε, αποφεύγω επίτηδες τον όρο «πρότυπα συμπεριφοράς», επειδή εμπεριέχει μια ισχυρότερη δόση εντολής και ένα μικρότερο περιθώριο επιλογής ή απόρριψης).

- α)** Απ' τη **Λογοτεχνία**: Έχομε μιαν αστείρευτη πηγή προσώπων με εμβληματικές συμπεριφορές, που περιγράφονται κατα τρόπον πολύ επαγωγόν μέσα σε πλήθος κειμένων της παγκόσμιας λογοτεχνίας όλων των εποχών. Η σχολική ανάγνωση και ο μαθητικός σχολιασμός τής κατα περίπτωση συμπεριφοράς αυτών των προσώπων, μπορεί να δημιουργεί πολύτιμη συναισθηματική και πρακτική εμπειρία στον Μαθητή – «ικανή να ενεργοποιήσει την ηθική-του φαντασία· ή, όπως έλεγε ο Kafka, ένα βιβλίο πρέπει να χρησιμεύει ως πέλεκυς για την παγωμένη μέσα-μας θάλασσα».⁶

⁴ Βλ. και D. Goleman: «Η συναισθηματική νοημοσύνη», Καθημερινή, 2015, (Τομ. Β, σελ. 198 έως 206).

⁵ Πρβλ. C.L. Nehaniv – K. Dautenhahn (επιμ.), *Imitation and Social Learning*, Cambridge University Press, 2007.

⁶ Βλ. λ.χ. K.E. Bohlin, *Teaching character education through literature*, Λονδίνο: Routledge Falmer, 2005.

Το ίδιο φαίνεται ότι έκαναν και οι αρχαίοι Έλληνες: «Αναγιγνώσκειν ποιητών αγαθών ποιήματα, εν οίς έπαινοι και εγκώμια παλαιών ανδρών αγαθών (ένεισι), ίνα ο παίς ζηλών μιμήται και ορέγηται τοιούτος γενέσθαι»⁷.

β) Απ' τις **Παραστατικές Τέχνες**, δηλαδή κυρίως απ' το θέατρο, τον κινηματογράφο και την τηλεόραση: Απο εδώ, τα Παραδείγματα μπορούν να είναι εναργέστερα. Όταν μάλιστα το σχολικό αυτό πρόγραμμα που ευαγγελιζόμεθα δυναμώσει, η Τηλεόραση θα χρηματοδοτηθεί για να παραγάγει και να προβάλλει συχνά μικρές/απλές/εμβληματικές ιστορίες επαινετής⁸ συμπεριφοράς (απ' τις οποίες θα ωφεληθούν και πάμπολλοι ενήλικες). Ιδέστε λ.χ. μια παλαιότερη πειστική διαφήμιση της Greenpeace για το μέλλον του Πλανήτη: το παιδί απ' το μέλλον, κατηγορεί την σημερινή περιβαλλοντική αναλγησία μας. Φοβερή εικόνα! Σύντομα θα επωφεληθούμε περαιτέρω απ' αυτά τα δραματοποιημένα παραδείγματα. Εις τούτο το μεταξύ, αρκεί να θυμηθούμε πόσην επιρροή ασκούσαν επάνω-μας ορισμένοι κινηματογραφικοί ήρωες, όταν ήμασταν παιδιά...

γ) Προβεβλημένα **κοινωνικά περιστατικά**: Κάθε Χώρα και κάθε εποχή διαθέτει σπουδαία περιστατικά της επικαιρότητας, τα οποία εγκλείουν σημαντικό δυναμικό ηθοποιείας. Αρμόδιες Ομάδες του Προγράμματος θα τα εντοπίζουν και θα τα προωθούν προς τους αρμόδιους Δασκάλους κάθε μήνα.

Κι άς θυμίσουμε εδώ ότι επί 60 χρόνια, η «Πράβντα» στην πρώτη σελίδα της (απάνω δεξιά) παρουσίαζε κάθε μέρα τη φωτογραφία ενός σπουδαίου κοινωνικού Παραδείγματος (άσχετο αν μερικά απ' αυτά περιελάμβαναν και ορισμένες ανακρίβειες).

Εξ άλλου, θυμάστε όταν (παιδιά) βγαίναμε απ' τον κινηματογράφο, πώς ασυναίσθητα περπατούσαμε σαν τον πρωταγωνιστή. Ή, με πόση τρυφερότητα κυτούσαμε τους ανάπηρους με τα μάτια του Σαρλώ...

δ) Μα τα ζωντανά παραδείγματα γύρω μας λιγόστεψαν: Καθώς οι πόλεις κι ο ρυθμός του βίου μεγάλωσαν, δέν βλέπομε εύκολα μπροστά μας τον «Αξιομίμητο», τα δέ ΜΜΕ δέν έχουν συνήθως συμφέρον να προβάλουν το αξιομίμητο – προβάλλουν το ευκολομίμητο!

Όμως, μ' αυτά και με τούτα, χάνεται μια πολύτιμη εμπειρία του **ανθρώπινου γένους**, χάνονται περιστατικά σπουδαία, χάνεται μέρος του πλούτου μας (ενώ θησαυρίζονται νυχθημερόν τα θορυβώδη σκύβαλα).

Και πώς άραγε να αντισταθμίζαμε ετούτην την **απώλεια**; Μα, με την Ανάμνηση – την έμμονη ανάμνηση. Με την οργανωμένη ενθύμηση εκείνης λόγου χάρη της περήφανης χωριάτας της γιαγιάς σου ή του απίστευτου εκείνου Δάσκαλου, που είχες στο Δημοτικό στα Φάρσαλα. Ή, γενικότερα, με τη βιογράφηση εκείνων των σπουδαίων της Ιστορίας, που βάλανε στήθος, κι ανοίξανε δρόμο ανάμεσα απ' τις αθλιότητές μας. Και δέν αναφέρομαι αναγκαστικά στους μεγάλους επιστήμονες, στρατηγούς, αθλητές ή μουσικούς. Δέν μας ενδιαφέρουν τόσο οι δεξιότητες (όσο κι αν

⁷ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 325e-326a.

⁸ Εδώ βέβαια φωλιάζει κι ο κίνδυνος του αντίθετου αποτελέσματος εάν τα επεισόδια αυτά δέν είναι εξαιρετικής αισθητικής και τεχνικής ποιότητας – εάν δηλαδή περιπέσουν σε γελοιοποιήσιμη «κατηχητική» στάθμη...

καί ετούτοι χρειάσθηκε να επιστρατεύσουν ήθος προσωπικής αφοσίωσης σε στόχους μεγάλους). Μας ενδιαφέρουν περισσότερο εκείνοι που ανακατεύθηκαν με τα πύθουρα, χωρίς να τους φάνε οι κότες – αυτοί που αγωνίσθηκαν τον αγώνα τον καλόν «μέσα στο κόσμο, γιά τον κόσμο». Αυτοί που νίκησαν τον εαυτό-τους, ωφελώντας τους γύρω τους. Όσοι απέδειξαν πως ούτε τα γενετικά και συμβιωτικά δεδομένα του εαυτού μας συνιστούν ντετερμινισμόν αξεπέραστον, ούτε οι μέσες αθλιότητες του περιβάλλοντος συνεπάγονται εμπόδιο αδιάβατο για την Πρόοδο. Κοντολογίς, μας ενδιαφέρουν όσοι με τον βίο τους (συχνότατα δε και με τη θυσία τους) απέδειξαν πως «το Κακό δέν είναι αιώνιο».

Ο συγχρωτισμός μας μαζί τους, αναμένεται οτι θα μας διαποτίσει με την αύρα-τους και πιθανώς θα μας στηρίξει στην απόκτηση της μόνης διαρκούς Ολβιότητας που είναι εφικτή: Εκείνης που πηγάζει απ' την Επιβεβαίωση τού Είναι στα μάτια του Άλλου.

5. ΚΙ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ Ο ΙΔΙΟΣ;

Και φθάνομε έτσι στο αποδοτικότερο (και δυσχερέστερο) απ' όλα τα Παραδείγματα – τον Δάσκαλο τον ίδιο. Διοτι, ενώ η μετακένωση των γνώσεων επιτυγχάνεται σχεδόν ανεξαρτήτως της «συμπεριφοράς» του Δασκάλου, η διδασκαλία του Ήθους εξαρτάται κ υ ρ ί ω ς απ' το ήθος του Δασκάλου: «Η ίδια-σου η ζωή γίνεται διδακτέα ύλη»! Δέν γίνεται να διδάσκεις περιβαλλοντική ηθική και να μήν ανακυκλώνεις τα χαρτιά σου· να διδάσκεις ειρηνική διευθέτηση διαφορών και να τρομοκρατείς ολόκληρη τάξη· να υποστηρίζεις την ποικιλότητα και να μή σέβεσαι τους τρεις μαθητές που δέν τα καταφέρνουν στα Μαθηματικά. Κοντολογίς, «για να προβάλομε τις Αξίες, πρέπει να γίνομε εμείς οι ίδιοι τα πρότυπά τους»⁹. Όλοι οι Δάσκαλοι (ανεξαρτήτως του τί μάθημα διδάσκουν!) λειτουργούν εκόντες άκοντες ως Δείγματα Ήθους, ακριβώς διοτι βρίσκονται συνεχώς πολύ κοντά στην νεολαία κι η συμπεριφορά-τους είναι αφεύκτως κολλητική!

Εδώ λοιπόν διαπιστώνεται κι η ανάγκη κάποιου είδους μετεκπαίδευσης (και το δυσκολότερο «μετακαλλιέργειας») όλων των Δασκάλων σε θέματα Ηθοπαιδείας.

Ετούτη, πάντως, η αύξηση των αναγκαίων συνιστωσών της Νέας Παιδευτικής Πολιτικής δέν αποθαρρύνει: Αντιθέτως, καθώς διαπιστώνομε το ολομερές και το πλήρες της στρατηγικής που θα εφαρμόσομε, συνειδητοποιούμε καλύτερα το μέγεθος τού εγχειρήματος, και δέν το συγχέομε με την εισαγωγή ενος νέου... μαθήματος, τάχα.

6. ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Είναι, υποθέτω, προφανές οτι για ενα τόσο μεγάλης σημασίας για το μέλλον της Χώρας παιδευτικό Σχέδιο, δέν θα αρκούσαν οι φιλότιμες πρωτοβουλίες του μεμονωμένου Δασκάλου. Μας χρειάζεται ενα μακροπρόθεσμο Πλάνο, με κεντρική οργάνωση, χρηματοδότηση και συνεχή υποστήριξη, που θα περιλαμβάνει ενδεικτικώς: Μελέτες, Πιλοτικές δράσεις, Μετεκπαιδευτικά προγράμματα, Αναδόμηση ωριαίων προγραμμάτων, Δόμηση ειδικών

⁹ J. Hayward, “Values, beliefs and the Citizenship teacher”, στο L. Gearon (επιμ.), *A practical guide to teaching citizenship in the secondary school*, Λονδίνο: Routledge, 2007, σελ. 14.

«βιβλιοθηκών» στο διαδίκτυο, Επιτροπές Συμβούλων, Μελέτες απόδοσης, κ.λπ.
Έως τότε; Έως τότε ωστόσο θα στηριχθούμε στο «114» των καλών Δασκάλων αφενός, και στο ξεφώνισμα της περι το θέμα αναισθησίας...